

Σύντομος οδηγός σε θέματα φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας

Άννα Ρούσσου, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	Error! Bookmark not defined.
1 Διευκρινίζοντας τους όρους και το περιεχόμενό τους	5
2 Πώς ορίζεται το φύλο;	8
2.1 Βιολογικό και κοινωνικό φύλο.....	8
2.2 Φύλο, ταυτότητα φύλου και σεξουαλικότητα	9
2.3 Χρήσιμες διευκρινίσεις	12
3 Έμφυλα στερεότυπα.....	15
3.1 Τι είναι τα έμφυλα στερεότυπα;	15
3.2 Αναπαράγονται τα έμφυλα στερεότυπα στο Πανεπιστήμιο;	16
4 Οδηγίες και καλές πρακτικές	20
4.1 Έμφυλα στερεότυπα στην τάξη	20
4.2 Συμπερίληψη	21
4.3 Μη σεξιστική χρήση της γλώσσας	24
5 Βιβλιογραφία	27
6 Σύντομο βιογραφικό σημείωμα συγγραφέα	30

Εισαγωγή

Οι Επιτροπές Ισότητας των Φύλων (ΕΙΦ) συστάθηκαν στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ) της χώρας για πρώτη φορά με τον νόμο 4589/2019, άρθρο 33 (ΦΕΚ Α' 13/29.01.2019). Με το άρθρο 218 του νόμου 4957/2022 (ΦΕΚ Α' 14/21.07.2022), διευρύνονται οι αρμοδιότητες των ΕΙΦ οι οποίες μετονομάζονται σε *Επιτροπή Ισότητας των Φύλων και Καταπολέμησης των Διακρίσεων*. Στο νέο νομικό καθεστώς η συγκρότησή τους δεν γίνεται πλέον από τη Σύγκλητο αλλά από το Συμβούλιο Ιδρύματος. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, παράγραφος 1, η Επιτροπή αποτελεί «συμβουλευτικό όργανο του Ιδρύματος και των οργάνων διοίκησής του. Αποστολή της Επιτροπής είναι η προώθηση της ισότητας των φύλων και της καταπολέμησης των διακρίσεων με βάση το φύλο, την φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, την κατάσταση υγείας/αναπηρίας, την ηλικία ή τον γενετήσιο προσανατολισμό σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας και σε όλες τις διαδικασίες και δραστηριότητες της ακαδημαϊκής ζωής. Η Επιτροπή συμβάλλει στην πρόληψη και αντιμετώπιση κάθε είδους διακρίσεων και στην πρόληψη και αντιμετώπιση του σεξισμού, της σεξουαλικής παρενόχλησης και κάθε είδους παρενοχλητικής συμπεριφοράς στο ίδρυμα».

Αρμοδιότητες

Η παράγραφος 3 του άρθρου 218 (ν. 4957/2022) ορίζει ότι η Επιτροπή Ισότητας των Φύλων και Καταπολέμησης των Διακρίσεων έχει τις εξής αρμοδιότητες:

- α) εκπονεί σχέδια δράσης για την προώθηση και διασφάλιση της ουσιαστικής ισότητας και της καταπολέμησης των διακρίσεων στις εκπαιδευτικές, ερευνητικές και διοικητικές διαδικασίες του ιδρύματος και καταρτίζει ετήσια έκθεση, την οποία υποβάλλει στη Σύγκλητο και στο Συμβούλιο Διοίκησης,
- β) εισηγείται στα αρμόδια όργανα μέτρα για την προώθηση της ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων, την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και κάθε είδους παρενοχλητικής συμπεριφοράς,
- γ) παρακολουθεί και αξιολογεί την πορεία υλοποίησης των ανωτέρω μέτρων και των αποτελεσμάτων τους και εισηγείται την τροποποίηση, αναθεώρηση ή συμπλήρωσή τους,
- δ) παρέχει ενημέρωση και επιμόρφωση στα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας σε θέματα σχετικά με την ισότητα των φύλων, των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και την καταπολέμηση κάθε είδους διακρίσεων, την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και κάθε είδους παρενοχλητικής συμπεριφοράς,
- ε) προωθεί την εκπόνηση προγραμμάτων σπουδών και τη διενέργεια σεμιναρίων και διαλέξεων που εστιάζουν στη μελέτη του φύλου, των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, της καταπολέμησης των διακρίσεων και την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και κάθε είδους παρενοχλητικής συμπεριφοράς,

στ) προωθεί την εκπόνηση μελετών και ερευνών σχετικά με θέματα που σχετίζονται με το πεδίο της αρμοδιότητάς της,

ζ) καταγράφει τις αναφορές και καταγγελίες για περιστατικά διακριτικής μεταχείρισης και σεξουαλικής παρενόχλησης ή παρενόχλησης λόγω φύλου και τις διαβιβάζει στα αρμόδια όργανα,

η) παρέχει συνδρομή προς θύματα διακρίσεων, σεξουαλικής παρενόχλησης και παρενοχλητικής συμπεριφοράς, όταν καταγγέλλουν διακριτική μεταχείριση ή παρενόχληση.

Στο Πανεπιστήμιο Πατρών η πρώτη ΕΙΦ συγκροτήθηκε τον Ιούλιο του 2021 στην 189/8.7.2021 συνεδρίαση της Συγκλήτου. Μία από τις βασικές προτεραιότητες της ΕΙΦ κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της ήταν η σύνταξη του Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (ΣΔΙΦ) (ΕΛΙΑΜΕΠ 2021). Το ΣΔΙΦ του Πανεπιστημίου Πατρών εγκρίθηκε στην 205/23.6.2022 συνεδρίαση της Συγκλήτου και έχει δημοσιοποιηθεί στον ιστότοπο της ΕΙΦ (<https://isotita.upatras.gr/schedio-drasis/>). Η εκπόνηση Σχεδίων Δράσης για την Ισότητα των Φύλων στα ελληνικά ΑΕΙ αποτελεί ευρωπαϊκή οδηγία στο πλαίσιο της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ισότητα των φύλων στην έρευνα και την καινοτομία (βλ. EIGE 2016; European Commission 2016α, 2016β). Τα ΣΔΙΦ αποτελούν προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση στο πλαίσιο του Horizon Europe.¹

Το παρόν κείμενο αποτελεί έναν σύντομο οδηγό χρήσης σε θέματα που αφορούν το φύλο αλλά και τη σεξουαλικότητα με σκοπό την αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων και στερεοτύπων και την εξάλειψη παρενοχλητικών συμπεριφορών με βάση το φύλο ή την ταυτότητα φύλου ενός ατόμου. Ο οδηγός αυτός απευθύνεται στα μέλη του διδακτικού προσωπικού και της φοιτητικής κοινότητας και στοχεύει στην ενημέρωση και επιμόρφωση όλων των εμπλεκόμενων μερών. Στην πρώτη ενότητα δίνονται οι βασικοί όροι που αφορούν την ισότητα, τη διάκριση, την παρενόχληση, το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται οι όροι που αφορούν το φύλο, την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Στην τρίτη ενότητα Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται τα έμφυλα στερεότυπα σε συνάρτηση και με την εικόνα του Πανεπιστημίου Πατρών. Στην τέταρτη ενότητα δίνονται βασικές οδηγίες για τη συμπερίληψη².

² Οι Rodrigo & Clavero (2022) στην εισαγωγή του θεματικού τεύχους “Gender equality in higher education and research” εκφράζουν επιφυλάξεις για το κατά πόσο τα Σχέδια Δράσης μπορούν να λειτουργήσουν προς την κατεύθυνση άμβλυνσης της ανισότητας.

1 Διευκρινίζοντας τους όρους και το περιεχόμενό τους

Η οποιαδήποτε δράση αφορά την έμφυλη ισότητα και την καταπολέμηση των (έμφυλων) διακρίσεων απαιτεί έναν σαφή ορισμό των βασικών εννοιών που αφορούν το φύλο, την ισότητα, την παρενόχληση και τη διάκριση.

Οι παρακάτω ορισμοί προέρχονται από το άρθρο 2 του νόμου 4604/2019 (ΦΕΚ Α' 50/26.03.2019):

- **Ουσιαστική Ισότητα:** η ισότητα των φύλων, μέσω της οποίας διευρύνεται και κατοχυρώνεται στην πράξη η τυπική νομική ισότητα και η προστατευτική και διορθωτική ή επανορθωτική διάσταση της ισότητας των φύλων διασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες σε κάθε έκφανση του ιδιωτικού και δημόσιου βίου, αίρονται οι διακρίσεις και ανισότητες πολλαπλών μορφών και βελτιώνονται ουσιαστικά οι συνθήκες διαβίωσης των γυναικών ή των πολιτών ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.
- **Σχέδια Ισότητας:** σύνολο ολοκληρωμένων και αλληλοσυμπληρούμενων παρεμβάσεων, τα οποία εκπονούνται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, καθώς και από επιχειρήσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, εφαρμόζονται ύστερα από ανάλυση της υφιστάμενης κοινωνικής πραγματικότητας, θέτουν συγκεκριμένους στόχους, στρατηγικές και πρακτικές για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και περιλαμβάνουν προβλέψεις για την υιοθέτηση αποτελεσματικών συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης των καθορισμένων στόχων και υποβάλλονται στη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, η οποία τα διαβιβάζει προς την Επιτροπή Ισότητας της Βουλής.
- **α) Άμεση διάκριση:** κάθε πράξη ή παράλειψη που αποκλείει ή θέτει σε εμφανώς μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, καθώς και κάθε εντολή, παρότρυνση ή συστηματική ενθάρρυνση προσώπων να προβαίνουν σε δυσμενή ή άνιση μεταχείριση άλλων λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.
- **β) Έμμεση διάκριση:** κάθε πράξη ή παράλειψη που θέτει σε μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, δυνάμει μιας ουδέτερης εκ πρώτης όψης διάταξης, κριτηρίου ή πρακτικής, εκτός αν αυτή η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική δικαιολογούνται αντικειμενικά από νόμιμο σκοπό και τα μέσα για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

- **Πολλαπλή διάκριση:** κάθε πράξη ή παράλειψη που θέτει σε μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, σε συνδυασμό με ένα ή περισσότερα άλλα χαρακτηριστικά, όπως ιδίως η εθνική/εθνοτική ή και κοινωνική προέλευση, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η αναπηρία, οι θρησκευτικές, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις.
- **Βία στην εργασία:** επιθετική συμπεριφορά, σωματική, ψυχολογική ή λεκτική βία λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, εντός εργασιακού χώρου, κατά τη διάρκεια και εξ αφορμής της εργασίας.
- **Έμφυλη διάκριση:** σωματική, ψυχολογική ή λεκτική συμπεριφορά, μέσω της οποίας υποβαθμίζονται τα άτομα με βάση το φύλο τους, το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα του φύλου τους.
- **Παρενόχληση:** κάθε ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεδεμένη με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου ενός προσώπου, με σκοπό ή αποτέλεσμα την παραβίαση της αξιοπρέπειάς του και τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.
- **Σεξουαλική παρενόχληση:** οποιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης λεκτικής, ψυχολογικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικού χαρακτήρα, με αποτέλεσμα την προσβολή της προσωπικότητας ενός προσώπου, ιδίως με τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος γύρω από αυτό. Διατάξεις που προβλέπουν κυρώσεις για την επίδειξη τέτοιας συμπεριφοράς εφαρμόζονται ως ισχύουν.»

Η στρατηγική για την εξάλειψη της έμφυλης ανισότητας περιλαμβάνει την **ένταξη της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming)**, τη **σύνταξη σχεδίων δράσης για την ισότητα των φύλων** και τη θέσπιση **θετικών μέτρων και δράσεων**. Οι έννοιες αυτές επίσης ορίζονται στην ίδια παράγραφο του άρθρου ως εξής:

- **Ένταξη της Διάστασης του Φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming):** η στρατηγική για την υλοποίηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, η οποία περιλαμβάνει την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην προετοιμασία, τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση πολιτικών,

κανονιστικών μέτρων και προγραμμάτων δαπανών, με στόχο την προώθηση της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών και την καταπολέμηση των διακρίσεων.

- **Θετικά μέτρα:** πράξεις και αποφάσεις που λαμβάνονται από τη διοίκηση οι οποίες αποσκοπούν στην εξάλειψη των έμφυλων ανισοτήτων, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 116 του Συντάγματος.
- **Θετικές δράσεις:** η ανάληψη κάθε πρωτοβουλίας των αρμόδιων κρατικών ή αυτοδιοικητικών οργάνων για την πρόληψη των έμφυλων ανισοτήτων και για την ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου σε σχέση με αυτές.

2 Πώς ορίζεται το φύλο;

Το βασικό ερώτημα είναι αν η διάκριση του φύλου είναι δυαδική, δηλαδή άντρας ή γυναίκα (αρσενικού ή θηλυκού γένους αντίστοιχα). Αυτή η δυαδικότητα (το δίπολο) εμφανίζεται στη συντριπτική πλειοψηφία των εντύπων που καλούμαστε να καταχωρίσουμε το φύλο μας. Σε ελάχιστες περιπτώσεις δίνεται μια τρίτη επιλογή που ορίζεται ως «άλλο» ή πιο σπάνια ακόμα και μια τέταρτη «δεν απαντώ». Σε τι θα μπορούσε να αντιστοιχεί η επιλογή «άλλο» και πώς τελικά ορίζεται το φύλο;

2.1 Βιολογικό και κοινωνικό φύλο

Όπως αναφέρει η Βερβενιώτη (2022), στο πλαίσιο της ιστορικής εξέλιξης του φεμινιστικού κινήματος, στη δεκαετία του 1970, προκύπτει η διάκριση ανάμεσα στο **βιολογικό φύλο (sex)** και στο **κοινωνικό φύλο (gender)**. Στα ελληνικά οι όροι 'sex' και 'gender' μεταφράζονται ως «φύλο» και επομένως η χρήση του επιθετικού προσδιορισμού είναι απαραίτητη για τη διάκρισή τους. Στο πλαίσιο της διάκρισης αυτής, η θέση που διατυπώθηκε ήταν ότι πέρα από τα βιολογικά χαρακτηριστικά, οι έμφυλες διακρίσεις προκύπτουν από κοινωνικές κυρίως καταστάσεις. Για παράδειγμα η αντίληψη ότι ο προσδιορισμός των γυναικών είναι η ενασχόληση με το σπίτι (οικιακά) και την οικογένεια, ενώ των αντρών η εργασία και η επαγγελματική σταδιοδρομία. Η διάκριση αυτή ταυτίζει το βιολογικό φύλο της γυναίκας με το κοινωνικό φύλο που της αποδίδει συγκεκριμένους ρόλους. Αντίστοιχα και στην περίπτωση των ανδρών. Από την άλλη, το άτομο που ανταποκρίνεται στις κοινωνικές αυτές προδιαγραφές μπορεί να ταυτιστεί με έναν από τους δύο έμφυλους ρόλους ανεξάρτητα από το βιολογικό του φύλο. Στη διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου προστίθενται και άλλοι παράγοντες πέραν του φύλου και των κοινωνικών προτύπων, όπως αυτοί της κοινωνικής προέλευσης, της φυλετικής ή εθνοτικής προέλευσης, των θρησκευτικών πεποιθήσεων, κ.λπ. Η Butler (1999 [1990]) ακολουθεί μια πιο ριζοσπαστική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία η συγκρότηση του φύλου είναι κυρίως πολιτισμική και αυτό που αναγνωρίζουμε ως φύλο είναι μια *επιτέλεση* (performance). Αυτή η διευρυμένη θεώρηση αποδομεί την ταύτιση των έμφυλων ρόλων με το βιολογικό φύλο (βλ. επίσης Αστρονάκη 2011).

Η ταύτιση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου είναι η βάση του *σεξισμού*, της αντίληψης δηλαδή ότι οι έμφυλες διαφορές είναι βιολογικά καθορισμένες και άρα

αναπόφευκτες. Ο σεξισμός θεωρεί δεδομένη την ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και οδηγεί σε πρακτικές που οξύνουν τις έμφυλες διακρίσεις.

Αν και έχει περάσει πολύς καιρός από τη δεκαετία του 1970, η έμφυλη ανισότητα εξακολουθεί να υφίσταται στο εργασιακό, κοινωνικό, αλλά και εκπαιδευτικό πλαίσιο (Georgetown Institute for Women, Peace and Security 2021). Η στρατηγική της *ένταξης της διάστασης του φύλου στις πολιτικές* (gender mainstreaming) στοχεύει στην άρση της έμφυλης ανισότητας και στην προώθηση της ισότητας των φύλων. Με δεδομένο ότι πρώτον το φύλο δεν ορίζεται αποκλειστικά δυαδικά και δεύτερον ότι δεν περιορίζεται σε βιολογικά χαρακτηριστικά (το οποίο καθορίζεται από τα όργανα αναπαραγωγής ενός ατόμου), η προώθηση της ισότητας αφορά όλα τα φύλα και όλες τις ταυτότητες φύλου. Ο συνδυασμός φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας δημιουργεί μια ποικιλομορφία η οποία δεν μπορεί να αγνοηθεί στις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες αλλά ούτε και στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον (βλ. Kalantzis & Cope 2013: Κεφάλαιο 5).

2.2 Φύλο, ταυτότητα φύλου και σεξουαλικότητα

Η έννοια του φύλου, όπως είδαμε παραπάνω, μπορεί να οριστεί διττά. Το βιολογικό φύλο ορίζεται με βάση βιολογικά χαρακτηριστικά, δηλαδή τα όργανα αναπαραγωγής ενός ατόμου, ενώ το κοινωνικό φύλο ορίζεται με βάση τους έμφυλους (κοινωνικούς) ρόλους. Από την άλλη η σεξουαλικότητα ορίζεται με βάση τη σωματική ή συναισθηματική έλξη προς άτομα του ίδιου ή διαφορετικού φύλου. Ο *Οδηγός ευαισθητοποίησης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση εκφοβισμού σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου* του ΚΕΘΙ (2018α) δίνει ένα βασικό γλωσσάρι όρων που αφορούν το φύλο, την ταυτότητα φύλου και τη σεξουαλικότητα, ενώ η μελέτη του ΚΕΘΙ (2018β) δίνει ένα πληρέστερο γλωσσάρι (βλ. επίσης Γαλανού 2018). Παρακάτω παραθέτουμε κάποιους πολύ βασικούς όρους από τον Οδηγό του ΚΕΘΙ (2018β) (το πλήρες κείμενο είναι αναρτημένο και στον ιστότοπο της επιτροπής Ισότητας, στην κατηγορία «Χρήσιμα»).

- **Διαφυλικά (intersex) άτομα:** βλ. **μεσοφυλικά άτομα.**
- **Διεμφυλικά (Transgender) άτομα:** τα άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου είναι διαφορετική από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση και επιθυμούν να παρουσιάσουν την ταυτότητα φύλου τους με έναν διαφορετικό τρόπο από το φύλο που

τους αποδόθηκε και καταγράφηκε νομικά κατά τη γέννησή τους. [Συνήθως προτιμάται ο όρος «τρανς» (trans)].

- **Ενδείξεις Φύλου (Gender Marker):** αποτελούν έναν έμφυλο προσδιορισμό, για παράδειγμα, σε ένα έγγραφο ταυτοποίησης (αστυνομική ταυτότητα, διαβατήριο κ.λπ.). Οι πιο εμφανείς ενδείξεις φύλου αφορούν σε προσδιορισμούς όπως άνδρας/γυναίκα ή Κορ/Κα. Μπορεί επίσης να αφορούν και σε επαγγελματικούς τίτλους ή προσωπικές αντωνυμίες ή κωδικούς, όπως αριθμοί κοινωνικής ασφάλισης ή φορολογικού μητρώου για τους οποίους είναι πιθανό να χρησιμοποιούνται ορισμένοι συνδυασμοί για άνδρες και γυναίκες. Οι ενδείξεις φύλου εντοπίζονται συχνά σε δελτία ταυτότητας ή σε προσωπικά πιστοποιητικά όπως: διαβατήρια, πιστοποιητικά γέννησης, απολυτήρια σχολείων και συστατικές επιστολές εργοδοτών/τριών.
- **Έκφραση φύλου:** ο τρόπος με τον οποίο κάθε άνθρωπος εκφράζεται με όρους φύλου (genderized), δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο όλα τα άτομα εκφράζονται με τις διάφορες δυνατότητες που προσφέρει το φάσμα του φύλου, όπως αρρενωπότητα, θηλυκότητα κ.λπ. Η έκφραση φύλου αναφέρεται στα ορατά στοιχεία (όπως η εμφάνιση, ο τρόπος ένδυσης, ομιλίας και συμπεριφοράς) της ταυτότητας φύλου ενός προσώπου.
- **Επαναπροσδιορισμός φύλου:** αναφέρεται σε διάφορες ιατρικές και μη ιατρικές παρεμβάσεις στις οποίες ορισμένα διεμφυλικά άτομα μπορεί να επιθυμούν να υποβληθούν. Ωστόσο, αυτές οι θεραπείες είναι πιθανό συχνά να απαιτούνται για τη νομική αναγνώριση του προτιμώμενου φύλου, και συμπεριλαμβάνουν ορμονοθεραπεία, χειρουργικές επεμβάσεις, στείρωση. Ορισμένες από αυτές τις παρεμβάσεις θεωρούνται και βιώνονται ως παραβίαση της σωματικής ακεραιότητας.
- **Ετεροκανονικότητα:** η ετεροκανονικότητα μπορεί να οριστεί ως οι θεσμοί, οι δομές κατανόησης και οι πρακτικοί προσανατολισμοί που καθιστούν την ετεροφυλοφιλία να εμφανίζεται ως λογική, φυσική και προνομιακή κατάσταση. Περιλαμβάνει την υπόθεση ότι ο/η καθένας/μία είναι φυσιολογικά ετεροφυλόφιλος και ότι η ετεροφυλοφιλία είναι ιδεώδης κατάσταση, ανώτερη από την ομοφυλοφιλία ή την αμφιφυλοφιλία. Η ετεροκανονικότητα περιλαμβάνει, επίσης, τη διαδικασία προνομιακής παρουσίασης των στερεότυπων εκφράσεων του φύλου - ό,τι απαιτείται ή επιβάλλεται στα άτομα, προκειμένου αυτά να θεωρούνται και να γίνονται αποδεκτά ως «πραγματικός άνδρας» ή ως «πραγματική γυναίκα» ως οι μόνες διαθέσιμες κοινωνικές κατηγορίες.

- **ΛΟΑΤ άτομα:** Ο όρος «ΛΟΑΤ Άτομα» [LGBT] αποτελεί έναν όρο «ομπρέλα» που χρησιμοποιείται για να συμπεριλάβει λεσβίες, ομοφυλόφιλους/ες, αμφιφυλόφιλους/ες και διεμφυλικά άτομα. Πρόκειται για μια ετερογενή ομάδα που συχνά παρουσιάζεται υπό την ταμπέλα ΛΟΑΤ στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο. Μερικές φορές, ο όρος ΛΟΑΤ επεκτείνεται για να συμπεριλάβει μεσοφυλικά ή αλλιώς διαφυλικά (intersex) και queer άτομα (ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQ).
- **Μεσοφυλικά (intersex) άτομα:** Τα μεσοφυλικά [ή διαφυλικά] άτομα είναι άτομα που γεννιούνται με χρωμοσωμικά, ορμονικά επίπεδα ή γενετικά χαρακτηριστικά που δεν αντιστοιχούν στα καθορισμένα κριτήρια ταξινόμησης των κατηγοριών «άνδρας» ή «γυναίκα» σύμφωνα με τη σεξουαλική ή αναπαραγωγική ανατομία. Αυτή η λέξη αντικατέστησε τον όρο «ερμαφρόδιτος/η», ο οποίος χρησιμοποιήθηκε εκτενώς στην ιατρική ορολογία κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Η Μεσοφυλικότητα μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα συνθηκών.
- **Ομοφοβία:** η ομοφοβία ορίζεται ως ο παράλογος φόβος για και η αποστροφή προς την ομοφυλοφιλία, τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους, τους/τις αμφιφυλόφιλους/ες και τα διεμφυλικά άτομα, βάσει προκατάληψης. Η **τρανσφοβία** αναφέρεται σε ένα παρόμοιο φαινόμενο, που επικεντρώνεται συγκεκριμένα στον φόβο και την αποστροφή προς διεμφυλικά άτομα ή προς άτομα που δεν συμμορφώνονται με το φύλο τους. Οι εκδηλώσεις ομοφοβίας και τρανσφοβίας περιλαμβάνουν διακρίσεις, ποινικοποίηση, περιθωριοποίηση, κοινωνικό αποκλεισμό και βία λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.
- **Σεξουαλικός Προσανατολισμός:** αναφέρεται στην ικανότητα κάθε ατόμου να αισθάνεται βαθιά συναισθηματική και σεξουαλική έλξη προς άτομα άλλου φύλου (ετεροφυλόφιλος/η) ή προς άτομα του ίδιου φύλου (ομοφυλόφιλος/η) ή προς άτομα που ανήκουν σε περισσότερα του ενός φύλου (αμφιφυλόφιλος/η).
- **Ταυτότητα Φύλου:** αναφέρεται στη βαθιά βιωμένη/εσωτερική εμπειρία ενός ατόμου για το φύλο του, η οποία μπορεί να αντιστοιχεί ή να μην αντιστοιχεί στο φύλο που του έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση, και περιλαμβάνει την προσωπική αντίληψη για το σώμα και άλλες εκφράσεις φύλου, όπως η ένδυση, η ομιλία και ο τρόπος συμπεριφοράς. Το φύλο ενός ατόμου συνήθως αποδίδεται κατά τη γέννηση και εν συνεχεία γίνεται κοινωνικό και νομικό γεγονός. Ωστόσο, μερικοί άνθρωποι αντιμετωπίζουν προβλήματα

ταυτοποίησης με το φύλο που τους αποδίδεται κατά τη γέννηση – αυτά τα πρόσωπα αναφέρονται ως άτομα «διεμφυλικά». Η ταυτότητα του φύλου είναι μια έννοια διαφορετική από τον σεξουαλικό προσανατολισμό, και τα διεμφυλικά άτομα μπορεί να είναι ετεροφυλόφιλα, αμφιφυλόφιλα ή ομοφυλόφιλα.

- **CISGENDER/ CIS:** Άτομο του οποίου η ταυτότητα φύλου δεν διαφέρει από το φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννησή του. Ο όρος χρησιμοποιείται ως αντίθετος του όρου τρανς.
- **Queer:** είναι ένας όρος που είναι φορτισμένος με διάφορες έννοιες και μακρά ιστορία, αλλά σήμερα συνήθως υποδηλώνει άτομα που δεν επιθυμούν να ταυτιστούν με τις παραδοσιακές εννοιολογήσεις για το φύλο και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, αλλά να απέχουν από τις ετεροφυλόφιλες, ετεροκανονικές και με βάση τη δυαδικότητα του φύλου κατηγοριοποιήσεις. Η Queer θεωρία αποτελεί μια θεωρία που προσφέρει μια κριτική θεώρηση στην ετεροκανονικότητα.

2.3 Χρήσιμες διευκρινίσεις

- Χρησιμοποιείται πλέον ο όρος **transgender** αντί του **transsexual**. Σύμφωνα με την Γαλανού (2018: 33-34) ο όρος transsexual δεν προτιμάται από την τρανς κοινότητα γιατί «συνδέει την τρανς κατάσταση με το βιολογικό φύλο (sex στα αγγλικά), ενώ η τρανς υπόσταση συνδέεται με το κοινωνικό φύλο (gender στα αγγλικά) του προσώπου. [...] Επιπλέον, γιατί και αυτός ο όρος αυτός είναι συνδεδεμένος με τους ταξινομητικούς καταλόγους ψυχικών διαταραχών, μέσω του παραγώγου του «τρανσεξουαλισμός» (transsexualism)».
- Ο σωστός όρος είναι **επαναπροσδιορισμός (gender reassignment) φύλου** και όχι «αλλαγή» ή «διόρθωση» φύλου.
- Ο όρος « **τρίτο φύλο**» είναι λανθασμένος και κακοποιητικός προς τα μέλη της τρανς κοινότητας. Βασίζεται στη διάκριση ότι υπάρχει το πρώτο φύλο (άντρες), το δεύτερο φύλο (γυναίκες) ως υποδεέστερο και ακόμη πιο υποδεέστερο το τρίτο το οποίο είναι κι αυτό που δεν εντάσσεται στη δυαδική ετεροκανονικότητα.
- Τα άτομα που προσδιορίζονται ως **μη δυαδικά (non-binary)** είναι αυτά που δεν προσδιορίζονται με βάση το δίπολο άντρας-γυναίκα. Το αίτημα των ατόμων αυτών για την παρουσίαση μιας τρίτης κατηγορίας στην καταχώριση φύλου ως «άλλο» συνδέεται

με τον προσδιορισμό τους ως non-binary. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει αυτό να θεωρείται ως «τρίτο φύλο».

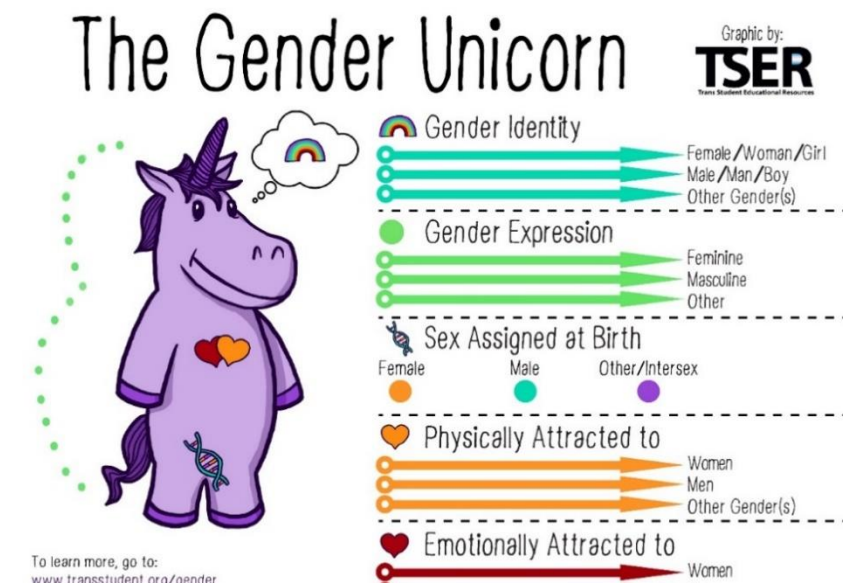
- Ο όρος **cisgender** ή **cis** (σις-τζέντερ) σχηματίζεται με το λατινικό πρόθημα *cis* «από την ίδια μεριά» και εκφράζει την ταύτιση βιολογικού φύλου και ταυτότητας φύλου.
- Ο **σεξουαλικός προσανατολισμός** δεν ορίζεται από το φύλο ή την ταυτότητα φύλου.
- Οι όροι **αρρενωπότητα** (masculine) και **θηλυκότητα** (feminine) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την έκφραση φύλου.

Επιπλέον πηγές όρων και ορισμών

- Η ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια *ΦυλοΠαιδεία* είναι ένα χρήσιμο εργαλείο εκπαίδευσης και έρευνας που παρέχει σημαντικές πληροφορίες και λήμματα για τις σπουδές φύλου. Ο σύνδεσμος δίνεται εδώ: <http://www.fylopedia.uoa.gr>
- European Institute for Gender Equality (EIGE): γλωσσάρι και θησαυρός όρων (δίνεται και στα ελληνικά). <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus>

Η παρακάτω απεικόνιση με τον «Μονόκερο του Φύλου» - **the Gender Unicorn** – από τον ιστότοπο <https://transstudent.org/gender/> δείχνει με απλό και κατανοητό τρόπο τις πολλαπλές

διαφοροποιήσεις, οι οποίες είναι συνάρτηση της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης φύλου, του βιολογικού φύλου, της σωματικής έλξης και της συναισθηματικής



To learn more, go to: www.transstudent.org/gender/
Εικόνα 1. The Gender Unicorn. [Ανάκτηση 11 Σεπτεμβρίου 2023: <https://transstudent.org/gender/>]

έλξης. Με βάση αυτόν τον πολυπαραγοντικό προσδιορισμό, η έννοια του φύλου συχνά θεωρείται ρευστή.

3 Έμφυλα στερεότυπα

«Τα στερεότυπα είναι σταθερές πεποιθήσεις για μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων (π.χ. οι άνδρες είναι δυνατοί, οι γυναίκες έχουν την ευθύνη της φροντίδας). Τα στερεότυπα σχετικά με τους άνδρες και τις γυναίκες έχουν σημαντικές, αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή.» <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/overview>

3.1 Τι είναι τα έμφυλα στερεότυπα;

«Τα έμφυλα στερεότυπα αποτελούν μία από τις γενεσιουργούς αιτίες της ανισότητας των φύλων και επηρεάζουν όλους τους τομείς της κοινωνίας. Οι στερεοτυπικές προσδοκίες που απορρέουν από εδραιωμένους κανόνες για γυναίκες και άνδρες, κορίτσια και αγόρια περιορίζουν τις επιθυμίες, τις επιλογές και την ελευθερία τους και, ως εκ τούτου, πρέπει να καταρριφθούν. Τα έμφυλα στερεότυπα επιτείνουν σημαντικά το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων. Συχνά συνδυάζονται με άλλα στερεότυπα, όπως αυτά που βασίζονται στη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό, και αυτό μπορεί να ενισχύσει τις αρνητικές συνέπειές τους.» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020, σ. 6).

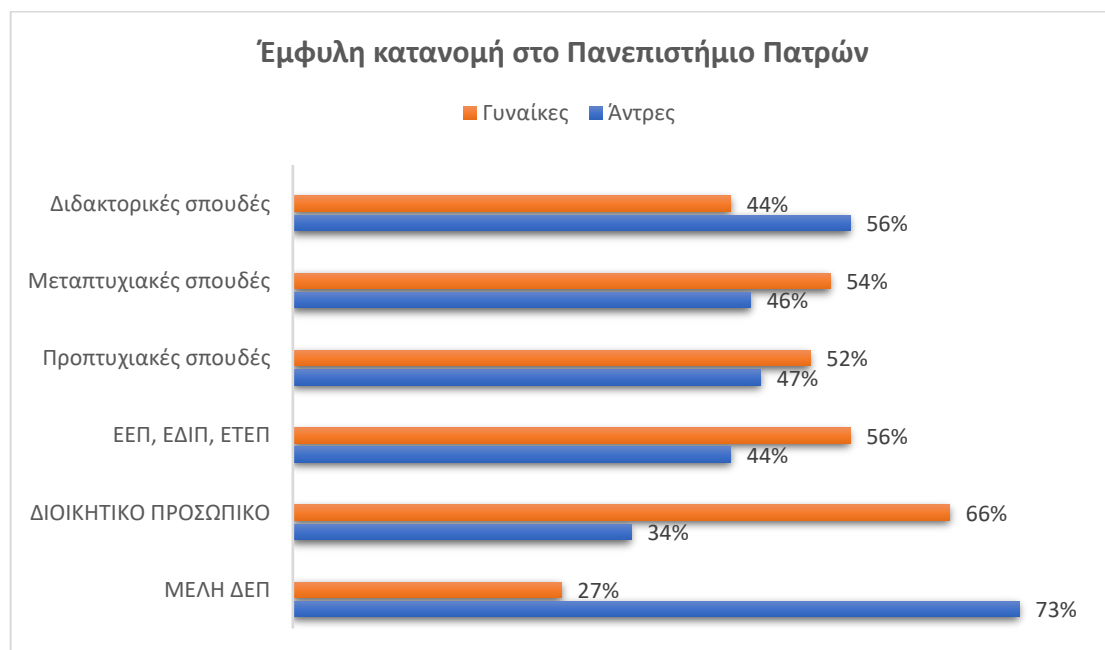
Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης τα παρακάτω στοιχεία είναι ενδεικτικά για το πόσο παγιωμένες είναι οι έμφυλες διακρίσεις (από την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2020):

- Το 44% των Ευρωπαίων θεωρούν ότι ο σημαντικότερος ρόλος της γυναίκας είναι η φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειάς της
- Το 43% πιστεύει ότι ο σημαντικότερος ρόλος του άνδρα είναι να βγάζει χρήματα
- Το 10% των εργαζομένων στον κατασκευαστικό τομέα και το 25% των εργαζομένων στον τομέα της γεωργίας, της δασοκομίας, της αλιείας και των μεταφορών είναι γυναίκες, ενώ το 25% των εργαζομένων στην εκπαίδευση και το 20% των εργαζομένων σε δραστηριότητες υγείας και κοινωνικές δραστηριότητες είναι άνδρες.
- Σε παγκόσμιο επίπεδο, μόνο 1 στα 10 άτομα που είναι υπεύθυνα για τη λήψη αποφάσεων σε εταιρείες επιχειρηματικού κεφαλαίου και εταιρείες ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων είναι γυναίκα, αν και οι εταιρείες διαχείρισης ιδιωτικών κεφαλαίων που λειτουργούν με έμφαση στη διάσταση φύλου έχουν κατά 72% γυναίκες εταίρους

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κοινωνικοί ρόλοι που ορίζονται με βάση το (βιολογικό) φύλο γίνονται αντιληπτοί από τα παιδιά από πολύ νωρίς. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διάκριση των παιχνιδιών ανάλογα με το φύλο (κούκλες για τα κορίτσια, αυτοκινητάκια για τα αγόρια) (βλ. Κογκίδου 2015). Στο πλαίσιο αυτό και οι επαγγελματικές επιλογές των παιδιών όταν μεγαλώσουν συχνά καθορίζονται με βάση το φύλο. Τα κορίτσια είναι πιο πιθανό να επιλέξουν σπουδές ή επάγγελμα σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, κοινωνικές υπηρεσίες και ανθρωπιστικές επιστήμες, ενώ τα αγόρια σε τομείς όπως θετικές επιστήμες, τεχνολογία, μηχανική και μαθηματικά (STEM). [Περισσότερες πληροφορίες στο https://end-gender-stereotypes.campaign.europa.eu/index_el].

3.2 Αναπαράγονται τα έμφυλα στερεότυπα στο Πανεπιστήμιο;

Ο έμφυλος χάρτης του Πανεπιστημίου Πατρών αντανακλά εν πολλοίς τα έμφυλα κοινωνικά στερεότυπα. Τα αναλυτικά στοιχεία απεικονίζουν το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021 και προέρχονται από το ΣΔΙΦ του Ιδρύματος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συλλογή στοιχείων βασίζεται στο δίπολο «άντρας-γυναίκα» ως προς τον χαρακτηρισμό του φύλου (με βάση το βιολογικό φύλο) χωρίς να περιλαμβάνονται άλλες δυνατές (μη-δυναδικές) καταχωρίσεις.



Εικόνα 2. Συνοπτικός έμφυλος χάρτης του Πανεπιστημίου Πατρών (2020-2021)

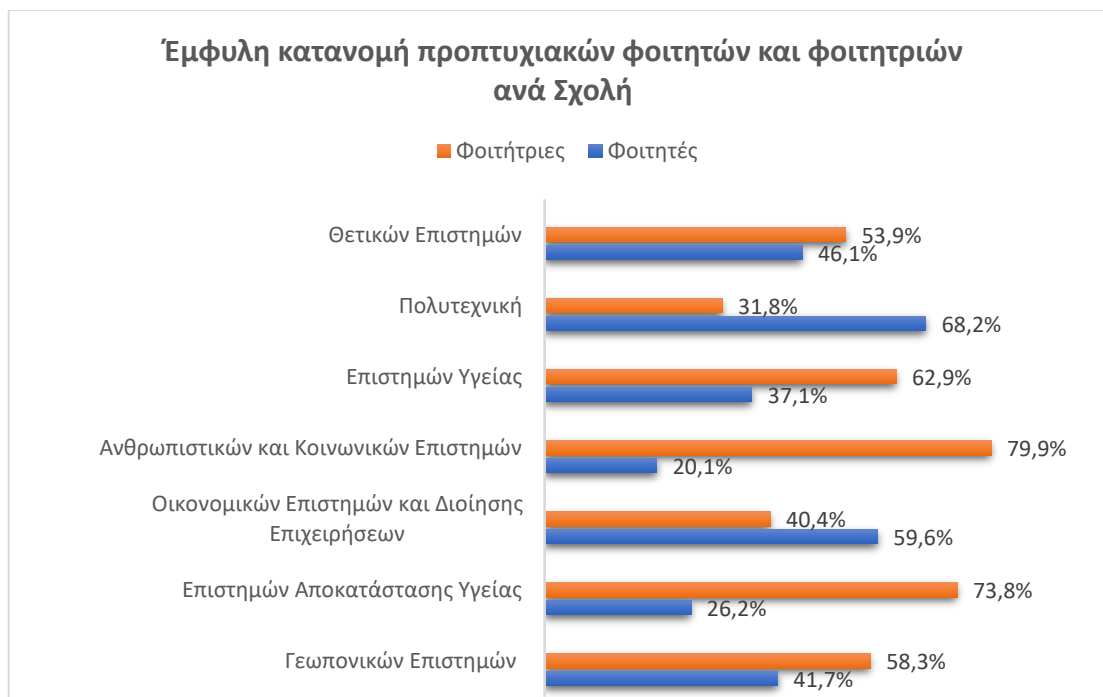
- Σε επίπεδο προσωπικού, η συντριπτική πλειοψηφία των μελών ΔΕΠ είναι άντρες.

- Αντίθετα σε επίπεδο διοικητικού προσωπικού η εικόνα είναι αντεστραμμένη, με τους άντρες να καταλαμβάνουν πλειοψηφικά τις ανώτατες διοικητικές βαθμίδες ωστόσο.
- Τα εκπαιδευτικό προσωπικό των κατηγοριών ΕΕΠ, ΕΔΙΠ και ΕΤΕΠ παρουσιάζει μια πιο ισομερή κατανομή, με ένα προβάδισμα των γυναικών.
- Σε επίπεδο φοιτητικού πληθυσμού, υπάρχει ένα προβάδισμα των γυναικών σε επίπεδο προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών.
- Σε επίπεδο διδακτορικών σπουδών το προβάδισμα αλλάζει υπέρ των αντρών.

Εστιάζοντας στα ποσοστά έμφυλης κατανομής σε επίπεδο προπτυχιακών σπουδών (ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, ΣΔΙΦ Πανεπιστημίου Πατρών) παρατηρούμε τα εξής.

- Η συντριπτική πλειοψηφία του φοιτητικού πληθυσμού στην Πολυτεχνική Σχολή είναι άντρες, όπως και στη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων.
- Στον αντίποδα αυτού, η συντριπτική πλειοψηφία στη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών είναι γυναίκες.

Τα τμήματα που πλειοψηφούν οι γυναίκες είναι τα: Θεατρικών Σπουδών (66,7%), Φιλολογίας (54,2%), Φυσικοθεραπείας (55,6%) και Λογοθεραπείας (55,6%). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τα δύο Τμήματα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (ΤΕΕΑΠΗ) και Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας (ΤΕΠεΚΕ) παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά γυναικών στον φοιτητικό πληθυσμό με 96,1% και 83,5% αντίστοιχα. Ωστόσο αυτή η υπεροχή δεν αντανακλάται σε επίπεδο μελών ΔΕΠ, τονίζοντας την ανισότητα μεταξύ σπουδών και ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας.



Εικόνα 3. Έμφυλη κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού ανά Σχολή (2020-2021)

Τα ποσοστά που δίνονται στην Εικόνα 3 συνάδουν με τα ποσοστά για την επαγγελματική απασχόληση και σταδιοδρομία που δίνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. παραπάνω).

Ποια εικόνα προκύπτει για τον φοιτητικό πληθυσμό;

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την έμφυλη κατανομή με βάση τα προγράμματα σπουδών (σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο τουλάχιστον), θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας επιπλέον παραμέτρους, όπως:

- 1) Υπάρχει διάκριση σε επίπεδο επιδόσεων κατά τα έτη των σπουδών με βάση το φύλο ανάλογα με το πρόγραμμα σπουδών του κάθε Τμήματος;
- 2) Υπάρχει διάκριση στον χρόνο ολοκλήρωσης σπουδών με βάση το φύλο;
- 3) Οι επιδόσεις και ο χρόνος ολοκλήρωσης σπουδών επηρεάζονται από την έμφυλη κατανομή ανά πρόγραμμα; (π.χ., υπάρχουν διαφορές στα προγράμματα σπουδών της Πολυτεχνικής όπου η πλειοψηφία είναι άντρες, ή της Ιατρικής όπου η πλειοψηφία είναι γυναίκες;)

- 4) Κατά πόσο τα προγράμματα σπουδών ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου;
- 5) Κατά πόσο η έμφυλη διάσταση επηρεάζει την επαγγελματική σταδιοδρομία των αποφοίτων;

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα προϋποθέτουν αναλυτική συλλογή στοιχείων και σύγκριση των αποτελεσμάτων ανά Σχολή και Τμήμα.

4 Οδηγίες και καλές πρακτικές

Πώς μπορεί το διδακτικό προσωπικό να συμβάλει στην άρση των έμφυλων στερεοτύπων και στη διασφάλιση της έμφυλης ισότητας στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας;

4.1 Έμφυλα στερεότυπα στην τάξη

Τη δεκαετία του 1980 χρησιμοποιήθηκε ο όρος “chilly climate” (ψυχρό κλίμα) για να χαρακτηρίσει περιβάλλοντα όπου κυριαρχούν οι άντρες (ή ο ανδρικός λόγος) σε βάρος της έκφρασης των γυναικών. Σε μια πρόσφατη έρευνα οι Lee & McCabe (2020) εξετάζουν κατά πόσον στις μέρες μας το περιβάλλον της πανεπιστημιακής τάξης μπορεί να θεωρηθεί ψυχρό για τις γυναίκες. Η έρευνά τους λαμβάνει υπόψη πολλές παραμέτρους και καταλήγει ότι παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των γυναικών που σπουδάζουν και ολοκληρώνουν τις σπουδές τους με υψηλές επιδόσεις έχει αυξηθεί και έχουν γίνει βήματα για την έμφυλη ισότητα, το «ψυχρό κλίμα» στο περιβάλλον της μάθησης εξακολουθεί να υπάρχει.

Οι έμφυλες διακρίσεις και τα στερεότυπα στην τάξη μπορούν να εντοπιστούν σε δύο επίπεδα: (α) στη στάση του διδακτικού προσωπικού και (β) στη συμπεριφορά του φοιτητικού πληθυσμού. Τα παρακάτω ερωτήματα μπορούν να μας βοηθήσουν να καταλάβουμε πώς συμπεριφερόμαστε στο πλαίσιο της τάξης και τι μπορούμε να παρατηρήσουμε για τη συμπεριφορά των φοιτητών και των φοιτητριών με βάση το (κοινωνικό τους) φύλο.

- *Ενδεικτικές ερωτήσεις για τη στάση του διδακτικού προσωπικού*
 - Ρωτάμε πιο συχνά τους φοιτητές σε σχέση με τις φοιτήτριες;
 - Χρησιμοποιούμε πιο συχνά αντρικά πρότυπα στο πλαίσιο της διδασκαλίας;
 - Απευθύνουμε τον ίδιο τύπο ερωτήσεων σε φοιτητές και φοιτήτριες;
 - Σχολιάζουμε στον ίδιο βαθμό και με τον ίδιο τρόπο τις απαντήσεις φοιτητών και φοιτητριών;
- *Ενδεικτικές ερωτήσεις για τη συμπεριφορά του φοιτητικού πληθυσμού*
 - Έχουμε παρατηρήσει τη συχνότητα με την οποία οι φοιτητές (σε σχέση με τις φοιτήτριες) δίνουν απαντήσεις χωρίς να έχουν ζητήσει τον λόγο;
 - Έχουμε παρατηρήσει αν οι φοιτήτριες διακόπτονται πιο συχνά όταν παίρνουν τον λόγο;

- Έχουμε παρατηρήσει αν οι φοιτήτριες είναι πιο διστακτικές όταν συμμετέχουν σε μια συζήτηση;
- Χρησιμοποιούν στον ίδιο βαθμό επεξηγήσεις του τύπου «δεν ξέρω», «δεν είμαι σίγουρη», ή «μπορεί να κάνω και λάθος» οι φοιτήτριες και οι φοιτητές;

Πολλά από τα ερωτήματα αυτά παραπέμπουν στην πρωτοπόρα έρευνα της κοινωνιολογίστριας Deborah Tannen και στο βιβλίο της *You just don't understand: Women and men in conversation*, όπου εξετάζεται η γλωσσική συμπεριφορά αντρών και γυναικών σε ένα συνομιλιακό πλαίσιο (πόσο συχνά διακόπτουν τους άλλους οι άντρες, πώς εκφράζονται οι γυναίκες, κ.λπ.).

- *Τι μπορούμε να κάνουμε;*
 - Να δείχνουμε ευαισθησία στη δυναμική που έχει η τάξη λόγω φύλου
 - Να ενθαρρύνουμε όλα τα μέλη της τάξης να μιλήσουν (έτσι αποφεύγουμε την μονοπώληση από φοιτητές εις βάρος των φοιτητριών)
 - Να δίνουμε την ίδια προσοχή και ανατροφοδότηση σε όλα τα μέλη ανεξαρτήτως φύλου (με αυτό τον τρόπο ενθαρρύνουμε τα άτομα που νοιώθουν αδύναμα)
 - Να παρατηρούμε τις διαφορές στον τρόπο επικοινωνίας (δίνοντας αρκετό χρόνο για απαντήσεις για παράδειγμα προκειμένου να ξεπεραστούν οι αναστολές)
 - Να ξαναδούμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούμε μέσα στην τάξη (η ευαισθησία στην έμφυλη διάσταση ορίζει πρακτικές που ξεφεύγουν από τον πιο παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας).

4.2 Συμπερίληψη

Τι είναι η «συμπερίληψη»;

Συμπερίληψη (inclusion): «η πρόσβαση σε ίσες ευκαιρίες και πόρους για όλα τα άτομα και ιδιαίτερα εκείνα που διαφορετικά θα αποκλείονταν ή θα περιθωριοποιούνταν, όπως για παράδειγμα άτομα με αναπηρία ή άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες (ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, μετανάστες, κλπ.) ... Η συμπερίληψη πρεσβεύει ότι όλα τα άτομα μπορούν να συνεισφέρουν και να έχουν φωνή ανεξαρτήτως κοινωνικού φύλου, βιολογικού φύλου, αναπηρίας, κτλ.» (<https://isotita.aueb.gr/project-equality/>)

Μιλάμε για *συμπερίληψη* (inclusion) και όχι *ενσωμάτωση* (integration), καθώς ο δεύτερος όρος υπονοεί την αφομοίωση προς μια νόρμα. Στην περίπτωση του φύλου, υπονοεί (ή θα μπορούσε να υπονοεί) την αφομοίωση προς την ετεροκανονικότητα.

Τι μπορούμε να κάνουμε για να διασφαλίσουμε τη συμπερίληψη;

Στο πλαίσιο του προγράμματος «Πανεπιστήμια στο δρόμο προς την ποικιλομορφία – Unidiversity» (www.university-project.eu), το εργαστήριο ΜΕΘΕΞΗ του Παντείου Πανεπιστημίου συνέταξε έναν *Οδηγό συμπεριληπτικών πρακτικών για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα*. Οι οδηγίες είναι βασικές και μπορούν να εφαρμοστούν στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παρακάτω δίνονται πιο συνοπτικά, αλλά μπορεί κανείς/καμία να δει την πλήρη διατύπωση στον Οδηγό:

- Χρησιμοποιούμε κατάλληλη – δηλαδή, συμπεριληπτική, μη προσβλητική, χωρίς διακρίσεις – γλώσσα και ορολογία, όταν απευθυνόμαστε σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα ή/και αναφέρεστε σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ+ ενδιαφέροντος.
- Χρησιμοποιούμε πάντα το όνομα και τις ανωνυμίες που χρησιμοποιεί ένα άτομο (τρανς ή εκτός διπόλου) για τον εαυτό του (το οποίο μπορεί να συμπίπτει με αυτό της ταυτότητάς και των εγγράφων του). Αποφεύγουμε δηλαδή τη χρήση «νεκρού» (dead-naming) ονόματος (αυτό που τους έχει δοθεί κατά τη γέννησή τους) και την προσφώνηση σε γένος διαφορετικό από την ταυτότητα φύλου (misgendering),
- Δεν κάνουμε ερωτήσεις για τη σεξουαλική ζωή, τις ιατρικές πράξεις και οτιδήποτε άλλο σχετίζεται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ενός ατόμου. Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα θα μιλήσουν για τέτοια ευαίσθητα θέματα μόνο εάν και όταν το επιθυμούν και με όποιον τρόπο το επιθυμούν.
- Αποφεύγουμε να κάνουμε «outing» σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Το «outing» είναι «ένας όρος που χρησιμοποιείται για τη δημοσιοποίηση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου ενός άλλου ατόμου το οποίο θα προτιμούσε να κρατήσει μυστική αυτή την πληροφορία».
- Δεν χρησιμοποιούμε υβριστική γλώσσα που προωθεί διακρίσεις ή τη ρητορική μίσους και προσέχουμε αν υπάρχουν συμπεριφορές *μικρο-επιθετικότητας* («micro-aggressions»), δηλαδή, σύντομες και ανεπαίσθητες συμπεριφορές, σκόπιμες ή μη, που

μεταδίδουν εχθρικά, υποτιμητικά ή αρνητικά μηνύματα σχετικά με συνήθως καταπιεσμένες ταυτότητες.

- Επιλέγουμε ενεργητική και όχι αδιάφορη ή παθητική παρουσία – σε περιπτώσεις τρανς/ομοφοβικών περιστατικών. Σε κάθε περίπτωση εκφράζουμε ενσυναίσθηση και υποστήριξη προς το θύμα, το ενημερώνουμε για τις επιλογές καταγγελίας και το ενθαρρύνουμε να τις χρησιμοποιήσει. Η αδράνεια τροφοδοτεί περαιτέρω τρανς/ομοφοβικά περιστατικά.
- Συμμετέχουμε, δημιουργούμε ή/και ενθαρρύνουμε τη δημιουργία ασφαλών χώρων για όλα τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.

Καλές πρακτικές – ένα απλό παράδειγμα

Συχνά όταν συμπληρώνουμε ερωτηματολόγια ή αιτήσεις μας ζητείται η καταχώριση του φύλου μας. Στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, δίνονται μόνο δύο επιλογές: Άντρας, γυναίκα (Άρρεν, Θήλυ). Το παρακάτω είναι η φόρμα υποβολής περίληψης στο συνέδριο του North East Linguistics Society (NELS54) μέσω της πλατφόρμας Oxford Abstracts. Όπως βλέπουμε, υπάρχουν 5, αντί για τις 2 συμβατικές επιλογές: *woman, man, transgender, non-binary/non-conforming, prefer not to respond*.

Εικόνα 4. Φόρμα υποβολής με επιλογή ταυτότητας φύλου

Οι επιλογές βοηθούν τα άτομα να εκφράζουν τη δική τους ταυτότητα φύλου και βοηθούν τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριές τους να χρησιμοποιήσουν για παράδειγμα τις κατάλληλες προσφωνήσεις ή αντωνυμίες όταν απευθύνονται σε αυτά.

Η δυνατότητα καταχώρισης φύλου πέρα από το δίπολο (άντρες – γυναίκα) θα πρέπει να υιοθετηθεί σε όλα τα έγγραφα και τις φόρμες ώστε τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν το φύλο και την ταυτότητα φύλου να προσαρμόζονται ανάλογα. Με αυτό τον τρόπο τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα αποκτούν ορατότητα όσον αφορά την οργάνωση υποστηρικτικών προς αυτά δομών.

4.3 Μη σεξιστική χρήση της γλώσσας

Το 2018, η τότε Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων του Υπουργείου Εσωτερικών συνέταξε τον *Οδηγό Χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Ο οδηγός στοχεύει στην «αναγνώριση και κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού» και στην ευαισθητοποίηση σε θέματα έμφυλης διάκρισης μέσα από τον λόγο, ενώ ταυτόχρονα προτείνει τρόπους αντιμετώπισης του γλωσσικού σεξισμού στα δημόσια διοικητικά έγγραφα.³ Με τον όρο «μη σεξιστική χρήση της γλώσσας» αναφερόμαστε στη γλωσσική έκφραση που δεν προβαίνει σε έμφυλες διαφοροποιήσεις που χαρακτηρίζονται ως σεξιστικές. Στο πλαίσιο αυτό χρησιμοποιούνται και χαρακτηρισμοί όπως «γλώσσα ουδέτερη ως προς το φύλο» και «γλώσσα ευαισθητοποιημένη ως προς τη διάσταση του φύλου».

Η σεξιστική χρήση της γλώσσας ονομάζεται *γλωσσικός σεξισμός* και ορίζεται στον Οδηγό ως εξής: «Είναι η γλωσσική διεπίδραση σε μια ανδροκρατική κοινωνία, στην οποία η γλώσσα αποτυπώνει τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα φύλα και λειτουργεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαιωνίζεται και να νομιμοποιείται η εξουσία των ανδρών σε βάρος των γυναικών» (σ. 51).

Τι θεωρείται σεξιστικό στη χρήση της γλώσσας;

Μια βασική γραμματική διάκριση της ελληνικής είναι αυτή του «γραμματικού γένους», δηλαδή, η ταξινόμηση των ουσιαστικών (και αντίστοιχα των επιθέτων και των άρθρων) σε

³ Ο πρώτος οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας συντάχθηκε από την Τσοκαλίδου (1996) και εκδόθηκε από τον Σύνδεσμο Ελληνίδων Επιστημόνων. Για τη σχέση γλώσσας-γένους-φύλου, βλ. Παυλίδου (2002).

τάξεις που ορίζονται ως *αρσενικό, θηλυκό, ή ουδέτερο*. Η ταξινόμηση αυτή είναι κατά κανόνα αυθαίρετη και ορίζεται με βάση την κατάληξη του ουσιαστικού. Έτσι για παράδειγμα, το άψυχο ουσιαστικό *πόρτα* ταξινομείται ως θηλυκό, λόγω της κατάληξης -α και της κλίσης του (*πόρτα – πόρτας*), ενώ το άψυχο *νεροχύτης* ταξινομείται ως αρσενικό λόγω της κατάληξης -ης και της κλίσης του (*νεροχύτης – νεροχύτη*). Όσον αφορά έμψυχες ανθρώπινες οντότητες η ταύτιση γραμματικού και βιολογικού γένους είναι άλλοτε αυθαίρετη, π.χ., *το κορίτσι, το αγόρι* και τα δύο ουδέτερα, και άλλοτε συγκλίνει, π.χ., *η γυναίκα, ο άντρας*.

Η ταύτιση μεταξύ γραμματικού και βιολογικού γένους τείνει να εμφανίζεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν επάγγελμα ή αξίωμα, π.χ., *ο καθηγητής – η καθηγήτρια*. Οι σχηματισμοί αυτοί είναι λιγότερο ή περισσότερο παραγωγικοί ανάλογα με το επάγγελμα, το αξίωμα και τα κοινωνικά στερεότυπα. Για παράδειγμα, ενώ το ζεύγος *καθηγητής – καθηγήτρια* είναι κοινώς αποδεκτά, ζεύγη όπως *δικαστής – δικάστρια* ή *βουλευτής – βουλευτρια* είναι λίγο έως καθόλου αποδεκτά. Προφανώς, η διαβάθμιση στην αποδοχή δεν είναι γλωσσική (αφού η γλώσσα επιτρέπει αυτούς τους μορφολογικούς σχηματισμούς) αλλά κοινωνική. Ιστορικά το ανώτατο αξίωμα του δικαστή καταλαμβάνεται κυρίως από άντρες, αντίστοιχα οι βουλευτές είναι κυρίως άντρες, κ.λπ. Η μεγαλύτερη παρουσία γυναικών σε ανδροκρατούμενα επαγγέλματα ή αξιώματα δημιουργεί και την ανάγκη χρήσης θηλυκών ουσιαστικών ή δεικτών (όπως το άρθρο) που θα καθιστούν την έμφυλη διάκριση ορατή. Φυσικά υπάρχουν και αντίστροφες περιπτώσεις που χαρακτηρίζονται από την παρουσία αντρών σε κατεξοχήν γυναικοκρατούμενα επαγγέλματα όπως στις περιπτώσεις νοσηλευτικού προσωπικού. Έτσι με βάση το *νοσοκόμα* έχουμε το αρσενικό ουσιαστικό *νοσοκόμος* (ταυτόχρονα με το *νοσηλεύτης – νοσηλεύτρια*).

Πέρα από τις αυθαίρετες γλωσσικές ταξινομήσεις, υπάρχουν και ρυθμιστικές οδηγίες που τονίζουν την έμφυλη διάκριση. Εδώ εντάσσεται η επικράτηση του αρσενικού γένους ως το γραμματικό γένος που αντιπροσωπεύει το ανθρώπινο γένος και κατά συνέπεια το κατεξοχήν συμπεριληπτικό γένος. Τέλος σε λεξιλογικό επίπεδο, διάφοροι σχηματισμοί σύνθετων λέξεων έχουν ως πρώτο ή δεύτερο συνθετικό τη λέξη 'άνδρας', π.χ., *επανδρώνω*. Οι λέξεις αυτές αντικαθίστανται σταδιακά με λέξεις ουδέτερες ως προς το γένος, π.χ., *στελεχώνω*.

Οδηγίες και καλές πρακτικές

- Χρησιμοποιούμε και τα δύο γραμματικά γένη: *φοιτητές και φοιτήτριες, καθηγητές και καθηγήτριες, εργαζόμενοι - εργαζόμενες*
- Εναλλάσσουμε την πρόταξη αρσενικού – θηλυκού: *αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές*
- Χρησιμοποιούμε θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, εφόσον αυτό είναι εφικτό: *ο κοσμήτορας – η κοσμητόρισσα της Σχολής, ο διδάκτορας – η διδακτόρισσα*
- Δηλώνουμε το γένος με βάση το άρθρο αν ο τύπος του ουσιαστικού είναι κοινός για αρσενικά και θηλυκά: *ο/η πρόεδρος*
- Επιλέγουμε συμπεριληπτικές εκφράσεις όπου αυτό είναι δυνατό: το διοικητικό προσωπικό (αντί οι διοικητικοί υπάλληλοι), μέλη ΔΕΠ (αντί για καθηγητές), διδακτικό προσωπικό, φοιτητικός πληθυσμός (αντί για φοιτητές)
- Προσφωνούμε τις ενήλικες γυναίκες με το «κυρία» κατά την προσφώνηση «κύριος» για τους άντρες (δηλαδή, δεν κάνουμε διάκριση σε «δεσποινίς» και «κυρία», η οποία υπονοεί αλλαγή οικογενειακής κατάστασης).
- Αντικαθιστούμε σεξιστικές λέξεις ή εκφράσεις με ουδέτερες συνώνυμες αντιστοιχίες: *γενναία πράξη* αντί για *ανδραγάθημα*, *τεκνοθεσία* αντί για *υιοθεσία*, *στελεχώνω* αντί για *επανδρώνω*.

Συνοπτικά, επιδεικνύοντας μεγαλύτερη προσοχή στη χρήση λέξεων και εκφράσεων μπορούμε να αποφύγουμε να έχει ο λόγος μας χαρακτηριστικά που αντανακλούν σεξιστικές αντιλήψεις.

5 Βιβλιογραφία

- Αστρινάκη, Ράνια. (2011). Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις του φύλου: Μια επισκόπηση. Στο *Μελέτες για το φύλο στην ανθρωπολογία και την ιστορία*, επιμ. Βενετία Καντσά, Βασιλική Μουτάφη, Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, 17-127. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Βερβενιώτη, Τασούλα. (2022). Η έμφυλη διάσταση της ιστορίας. Μια επισκόπηση. Στο *Εισαγωγή στις σπουδές φύλου. Θεωρία και έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες*, επιμέλεια Γεωργία Πετράκη και Μαρία Στρατηγάκη, 25-40. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Butler, Judith. (1990 [1999]). *Gender trouble: Feminism and subversion of identity*. London, Routledge [μτφ. Στα ελληνικά 2009. *Αναταραχή φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, μτφρ. Γιώργος Καράμπελας, εισαγωγή και επιστημονική επιμέλεια Βενετία Καντσά, επίμετρο Αθηνά Αθανασίου, επιμέλεια κειμένου Χριστίνα Σπυροπούλου. Αθήνα, Αλεξάνδρεια].
- Γαλανού, Μαρίνα. (2018). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*. Δεύτερη έκδοση αναθεωρημένη – επαυξημένη. Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Έκδοση της Εφημερίδας των Συντακτών (2018).
- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2018). *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα.
- EIGE (2016). *Gender Equality in Academia and Research. GEAR tool*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gear>
- ΕΛΙΑΜΕΠ. (2021). *Σχέδια Δράσης για την Ισότητα των Φύλων σε Πανεπιστήμια και Οργανισμούς Έρευνας: Κατευθυντήριες Γραμμές και Εργαλεία*, Σύνταξη & Επιμέλεια: Ντία Αναγνώστου. Αθήνα. https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/01/TARGET_DIGITAL_WEBSITE_USE.pdf
- European Commission (2016a). *Guidance on Gender Equality in Horizon 2020*. https://eige.europa.eu/sites/default/files/h2020-hi-guide-gender_en.pdf

- European Commission (2016b). *Strategic Engagement for gender equality 2016-2019*. Directorate-General for Justice, Consumers and Gender Equality, Luxembourg: EU Publications Office. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/strategic-engagement-gender-equality-2016-2019_el
- European Commission. (2021). *Horizon Europe guidance on gender equality plans*. Directorate-General for Research and Innovation, Luxembourg: EU Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/876509>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020). *Μια Ένωση ισότητας — Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025*. Βρυξέλλες. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EL>
- Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo. (2021). *Women, Peace, and Security Index 2021/22: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*. Washington, DC: GIWPS and PRIO.
- Handbook on Gender Mainstreaming for Gender Equality Results*. (2022). United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women).
- Kalantzis, Mary & Bill Cope. (2013). *Νέα Μάθηση. Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης*. (Εισαγωγή και επιμέλεια Ευγενία Αρβανίτη). Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Καντσά, Βενετία. (2011). Εισαγωγή. Το φύλο ως πεδίο επιστημολογικής αναζήτησης. Στο *Μελέτες για το φύλο στην ανθρωπολογία και την ιστορία*, επιμ. Βενετία Καντσά, Βασιλική Μουτάφη, Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, 9-16. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.). (2018α). *Οδηγός ευαισθητοποίησης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση εκφοβισμού σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου*. Συγγραφέας: Σπυριδούλα Ντάνη. Επιστημονική Επιμέλεια: Ναυσικά Μοσχοβάκου. Αθήνα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.). (2018β). *Διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού: δεδομένα, θεσμικό πλαίσιο και ποιοτική διερεύνηση*. Συγγραφείς: Ναυσικά Μοσχοβάκου και Σπυριδούλα Ντάνη. Αθήνα.

Κογκίδου, Δήμητρα. (2015) *Πέρα από το ροζ και το γαλάζιο. Όλα τα παιχνίδια για όλα τα παιδιά*. Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.

Koch, Janice. (2003). Gender Issues in the Classroom. *Handbook of Psychology*, Part Three. Sociocultural, Instructional, and Relational Processes. Wiley, Online Library.
<https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0712>

Lee, Jennifer J. & McCabe Janice M. McCabe. (2020). Who speaks and who listens: Revisiting the chilly climate in college classrooms. *Gender & Society*, 2020. DOI:
[10.1177/0891243220977141](https://doi.org/10.1177/0891243220977141)

Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα. (2018). Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. Συγγραφείς: Μαρία Γκασούκα και Μαριάνθη Γεωργαλλίδου. Υπουργείο Εσωτερικών. Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο.

Πανεπιστήμια στον δρόμο προς την ποικιλομορφία. Οδηγός συμπεριληπτικών πρακτικών για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. (2022). Συγγραφέας: Θανάσης Θεοφιλόπουλος. Εργαστήριο ΜΕΘΕΞΗ, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παυλίδου, Θεοδοσία-Σούλα (επιμ.). (2002). *Γλώσσα – Γένος – Φύλο*. Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.

Rodrigo, Rosa & Sara Clavero (2022) Gender equality in higher education and research. *Journal of Gender Studies*, 31:1, 1-7, DOI: 10.1080/09589236.2022.2007446

Tannen, Deborah. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*.

Trans Student Educational Resources. (2015). "The Gender Unicorn."
<http://www.transstudent.org/gender>.

Τσοκαλίδου, Πετρούλα. (1996) *Το φύλο της γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*. Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, Αθήνα.

6 Σύντομο βιογραφικό σημείωμα συγγραφέα

Η **Άννα Ρούσσου** είναι Καθηγήτρια Γλωσσολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών. Έχει διδάξει γλωσσολογία στο Πανεπιστήμιο του Bangor στην Ουαλία (1992-1998), και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου (1998-2001). Είναι μέλος ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Πατρών από το 2001. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εντάσσονται στον χώρο της θεωρητικής γλωσσολογίας με έμφαση στις διαγλωσσικές διαφορές. Υπήρξε Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων και Προσωπικού στο Πανεπιστήμιο Πατρών (2010-2012), Αντιπρόεδρος Έρευνας και Κοινωνικής Πολιτικής του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (2017-2019), μέλος του ΕΣΕΚ (Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Καινοτομίας) (2016-2019) και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Πατρών για το διάστημα 2016-2022. Από το 2021 είναι Πρόεδρος της Επιτροπής Ισότητας των Φύλων του Πανεπιστημίου Πατρών.